

Kritika výchozího textu.

Kanonický text.

Kritika výchozího textu. Kanonický text.

- Máme výchozí text.
- Další etapa: kritika výchozího textu.
- Cíl: vypracovat kanonický text – tj. takový text, který se má stát obecně závazným „kánonem“.
- *Kánon* – z řec. κανων, -ονος = hůlka (u stavu), držadlo (u štítu); pravidlo, pravítko, předpis, zákon, vzor; okres.

Složitá cesta textu lit. díla od A ke Č:

1. náčrt;
2. koncept;
3. definitivní rukopis;
4. opis;
5. redakce;
6. sazba;
7. korektury;
8. tisk;
9. při novém vydání celé znova...

Kromě autora se na práci podílí

- redaktor;
- korektoři;
- sazeči;
- popř. cenzor.
- Vedle změn, jimiž autor text umělecky dotváří,
- dochází i k chybám (viz níže).

Dohled autora nad přípravou vlastního textu

- Takový text by měl být takřka bez chyby,
- ale je nutné si uvědomit 2 momenty:
 1. Vztah autora k vlastnímu textu;
 2. způsob, jak autor na vývoji textu pracuje.
- Ad 1:
 - a. autor ne= ani korektor, ani filologický kritik, ani předem ničím nezaujatý čtenář;
 - b. autorův vztah k textu je **stabilně aktivním** vztahem tvůrce, který sleduje určitý umělecký záměr;
 - c. tak se jisté procento textu nutně dostává mimo hlavní okruh autorovy pozornosti.

Dohled autora nad přípravou vlastního textu - pokračování

- Ad 2:
 - a. stane se, že v sousedství promyšlené textové změny provedené autorem, je evidentní hrubá chyba, která autorovi unikla;
 - b. autorova znalost textu může být i nevýhodou: autor „nečte text s chybou“, ale dosazuje za chybné místo automaticky znění správné, které má fixováno v paměti – zejm. v případě menších celků, např. básní. (Anebo si chyby nevšimne, neboť onu chybu nečte. Např. někde zmíní jméno jiné postavy, než kterou má na mysli, a když dané místo čte znovu, nevšimne si toho opět...)

Vztah autora k vlastnímu textu

- Ještě ad 1: vnější způsob práce:
 - a. autor **odevzdá rukopis** – už v něm jsou bezděčné chyby;
 - b. autor pak **dostane** do rukou první **obtah sazby*** (resp. mu mailem přijde první verze ve wordu, pokud ji nenapsal sám) – v něm některé chyby z rukopisu opraveny, některé zůstaly + přibyly chyby nové – z ruky sazeče nebo redaktora;
 - c. autor žel většinou nesrovnává obtah s rukopisem, ale škrtá rovnou do obtahu, tedy vznikají další chyby / rozdíly oproti rukopisu;
 - d. tedy prakticky v každém autorizovaném znění jsou „autorizovány“ také chyby.

* Od terminologického sousloví „obtah sazby“ se již dnes upouští. Vystihuje de facto to, co se dnes označuje prostě jako *korektura*. Tato korektura je většinou rovnou také tzv. *zalomena*, tzn. že rozložení textu je už takové, jaké bude i v knize.

Editor

- Aby editor spolehlivě určil, co je a co není porušení textu, musí dokonale poznat **historii** daného **textu**, jeho veškerý **pohyb** - a nejen poznat, musí jej také objektivně zhodnotit.
- Přičemž textologii zajímají **všechny změny**, k nimž v textu došlo - toť **pohyb textu**.

Základní aspekty změn v textu

□ Každou jednotlivou změnu lze vyložit třemi základními aspekty. Každá změna má:

1. původce;
2. příčinu;
3. účinek v textu.

Ad 1: Původcem změny může být každý, kdo s textem pracoval.

Ad 2: Příčin bývá ještě víc.

Ad 3: A odstínů v účinku změny je nepřeborné množství.

□ Jakým způsobem lze ono nepřeborné množství omezit? Co je určujícím kritériem?

Relevance kritérií ve vztahu k autorově tvůrčí vůli

- Určujícím kritériem je **autorova tvůrčí vůle**.
- Tedy: ne všechny změny jsou vzhledem k tomuto kritériu relevantní. Ne všechny jsou z hlediska textologie stejně závažné.
- Původce: Např. jde-li o původ změny, není podstatné, zda ji provedl redaktor, korektor, nebo sazeč, ale je podstatné, zda ji provedl nebo neprovedl autor.
- Příčina: Rozhodující protiklad je mezi změnami provedenými **vědomě, záměrně**, a změnami, k nimž došlo **bezděčně**.
- Účinek: rozhodující je rozdíl mezi změnami v souladu s autorovým tvůrčím záměrem a změnami, které tento záměr porušují.

Binárně protikladné kategorie

- Z hlediska textologické závažnosti tvoří původ, příčina a účinek textových změn 3 binárně protikladné kategorie:
 1. změny **autorské** vs. **neautorské**;
 2. změny **vědomé** (motivované, záměrné) vs. změny **bezděčné** (nemotivované, neúmyslné);
 3. změny, které jsou v souladu s uměleckým záměrem autora (**pozitivní**) vs. změny, které porušují um. záměr autora (**negativní**).
- Termíny pozitivní a negativní se nevztahují k subjektivnímu oceňování ve smyslu „lepší – horší“.
- Byly zvoleny pro jednoduché označení výše zmíněných rozdílů (viz bod 3).

Binárně protikladné kategorie – pokr.

- Žádná změna není jenom vědomá nebo jenom bezděčná atd.
- Každá je vymezena všemi třemi momenty současně.

Tabulka: Původ, příčina, účinek

	původ	příčina	účinek
1.	autorská	vědomá	pozitívni
2.	neautorská	vědomá	pozitívni
3.	autorská	vědomá	negatívni
4.	neautorská	vědomá	negatívni
5.	autorská	bezděčná	negatívni
6.	neautorská	bezděčná	negatívni
7.	autorská	bezděčná	(pozitívni)
8.	neautorská	bezděčná	(pozitívni)

Teorie vs. Praxe (I)

- Skupinu 7 a 8 lze (prý!) eliminovat, ptž tento typ nelze teoreticky uvažovat...
- Proč?
- Editor a text argumentuje tím, že taková změna je teoreticky vždy negativní.
- Nicméně: jestliže autor provedl bezděčně nějakou změnu (ať už je pozitivní nebo negativní), tak my to nemáme jak zjistit.
- Pokud nepozorujeme autora v uzavřeném teráriu, což obvykle nečiníme...
- Totéž se týká neautorské bezděčné změny. Musí být nutně negativní – proti záměru autora? Můžeme ji zjistit?

1. skupina

- **autorská vědomá pozitivní**
- Do pléna: **Co by sem mohlo patřit? Jaký typ úprav?**
- autorova promyšlená práce na textu;
- tedy umělecky motivované změny;
- ty organicky dotvářejí autorův záměr;
- autorovy jazykové úpravy;
- opravy bezděčných omylů (autorových i cizích);
- např. Bezručova změna ve 14. verši Maryčky Magdonové v posledním knižním vydání (viz níže).

2. skupina

- **neautorská vědomá pozitivní**
- Do pléna: **Co by sem mohlo patřit? Jaký typ úprav?**
- opravy bezděčných poškození textu (cizích i autorových);
- Např. oprava chybného pojmenování postavy ap.

3. skupina

- **autorská vědomá negativní**
- změny, které prováděl autor sice vědomě, ale mechanicky, „netvořivě“,
- tj. změny diktované buď vnějškovými, mimouměleckými hledisky...
- nebo motivované odlišně od původního záměru, takže výsledkem je neorganické / nesourodé dílo;
- Např. Bezruč: Slezské písně. – paušální změna nedialektologických vyjádření na dialektologická bez ohledu na umělecké, estetické, stylistické účinky.

4. skupina

- **neautorská vědomá negativní**
- **Co by sem mohlo patřit? Jaký typ úprav?**
- Zejm. **redakční zásahy;**
- **motivace** těchto zásahů:
 - a. **komerční zájmy nakladatele** (např. zakázka Karolíně Světlé na *Kříž u potoka*; vydavatel *Malice lidu* Edvard Grégr vznesl požadavek: román pro lidovýchovně zaměřenou knihovnu; viz in: Janáčková, Jaroslava. *Stoletou alejí*. Československý spisovatel, Praha, 1985, s. 114n.);
 - b. „ohled“ na čtenáře; např. úpravy pohádek B. Němcové;
 - c. osobní vkus redaktora;
 - d. úpravy ve jménu „jazykové správnosti“.

5. skupina

- **autorská bezděčná negativní**
- veškeré autorovy bezděčné omyly a nedůslednosti;
- např. „nedotažení“ textové změny;
- věcná chyba z hlediska kontextu (např. špatně pojmenovaná postava na jednom místě, resp. záměna postav ap. x to není změna... nebo EMR se nenarodil v úterý, ale ve středu!).
- Nepočítáme sem ale:
 - autorovy omyly pravopisné a gramatické;
 - proč?
 - nejde většinou o „změnu“, ale o jev, ý je v textu od počátku;
 - a hlavně: tyto prvky nejsou záležitostí historie konkr. textu, ale obecnou záležitostí autora a spisovné normy;

5. skupina – problematizace 1

- k pochopení této argumentace nám může pomoci dichotomie *abstr. systém jazyka a konkr. texty* (+ pojem *idiolekt*);
- **gramatické** omyly jsou prohrašky proti *abstraktnímu systému*, podle kterého je ten který konkr. text napsán;
- **pravopisné** omyly jsou prohrašky proti *normě*: vizte tedy Hoskocův článek *Norma a zákon...*; tedy v případě, že udělá autor chybu, je chyba dle abstr. systému dohledatelná a opravitelná...
- **A jak jsme si definovali idiolekt?**
- *Idiolekt* je jazyk jednoho díla (spíše než jednoho člověka).
- Nicméně tento idiolekt se stále řídí určitým abstraktním systémem, resp. normou...
- Němcová: *ty kořata májové* (Babička), Neruda v *Arabeskách* podobně (vydání z roku 1926).
- **Co je na tomto vyjádření příznakové?**
- A v čem je zádrhel? No, že spisovnou češtinu moudré hlavy prohlašují za jazyk, kterým se vyjadřovali naši předkové, autority 19. stol., vč. Němcové. A hle, zde musely jiné moudré hlavy Němcovou „opravit“, ptž „to měla špatně“. Tedy idiolekt B. Němcové byl upraven / „opraven“ dle normy. Něco tady nehraje. Argumentace o spisovném jazyce je podepřena lží...

5. skupina – problematizace 2

- Jak vyřešit problém věcné chyby v Olgerdu Gejštorovi? Co s „Hvězdou“ na začátku textu?
- Letohrádek Hvězda v době děje básně ještě nestál (postaven až 1555, tj. 8 let po smrti královny Anny).
- Je to věcná chyba autora?
- Věděl to Zeyer nebo nevěděl?
- Umíme to zjistit? Můžeme to zjistit?
- A co takhle ptát se jinak: Jakou to má fci v textu?
- V případě, že Z. měl tendenci projevit proti dobové protihabsburské rétorice nadužívající symbolů jako např. Bílá Hora ap. ...
- Pak letohrádek Hvězda do této linie zapadá.
- Nicméně Z. si mohl vybrat jiná místa než Hvězda, a stále tvořit protiváhu k Bílé Hoře. Např. Belvedér (ten by mu ale nevycházel do stop), nebo Letnou – jakožto oboru ad.
- Co s tím? Jak byste to editorsky vyřešili?

6. skupina

- **neautorská bezděčná negativní**
- bezděčné chyby všech ostatních osob: pisaři, redaktoři, nakladatelé, korektoři, sazeči ad.
- tiskaři, grafici;

Interpretace historie textu

- Jádrem textologovy práce je: **interpretace historie textu**, tzn. určování a hodnocení všech proměn textu.
- Zároveň je předpokladem k řešení praktického cíle – kritického vydání.
- **Interpretace historie textu** je tedy:
 - nepřetržitou volbou mezi dvěma póly oněch tří protikladných dvojic;
 - změna autorská – neautorská; bezděčná – „děčná“ ap.
- Viz taky Schematické rozdělení text. změn (obr.), Zde je už rozhodnuto o autorství změny atd., tedy se ukazují už jen důsledky.

Určení původu a příčiny

- Ony tři binární protikladné *kategorie*, jimiž veškeré změny vymezujeme, *nejsou stejnorodé*.
- Určit **původ** a **příčinu** změny tedy znamená *zjistit objektivní fakt*, který je:
 - a. zcela *nezávislý* na postoji textologa;
 - b. vždy *jednoznačný* – každá změna mohla vzniknout pouze jediným možným způsobem.

Určení účinku

- **Účinek**, který změna vyvolává, je jistě rovněž objektivně existující fakt.
 - Rozdíl oproti *původu a příčině*?
 - **b)** Může být jednoznačně vyhraněný, a nemusí!
 - Může být jednoznačně vyhraněný: a to ve směru *pozitivní vs. negativní*.
 - A nemusí: ptž textové změny co do objektivního účinku tvoří určitou škálu:
 - od **jednoznačnosti**, přes **mnohoznačnost (1)** až po naprostou **nevyhraněnost** = neutrální vůči dichotomii *pozitivní vs. negativní* (př. viz níže – již vzápětí – Bezruč).
 - Určení účinku tedy není nutně jednoznačné...
 - **a)** Závisí tedy na textologovi (což je 2. rozdíl oproti *původu a příčině*).
- (1)** Nová varianta je strukturní změnou. → Nové vztahy zvukové, významové, slohové, ideové... (př. viz Bezruč níže).

Konkr. příklad: P. Bezruč – Maryčka Magdónova

□ 14. verš:

14 Otcové když v jeho *robili* dolech,
15 (smí si vzít sirotek do klína drva,
16 co pravíš, Maryčko Magdónova?)

□ První otisk básně: místo slova *robili* slovo *pobiti*.

□ Bezručův rukopis – ale hrozně naškrábaný → *r* a *p*
k nerozeznání, stejně jako *l* a *t*;

□ Až v posledním vydání (1957) si Bezruč chyby všiml a opravil slovo zpět na *robili*.

□ **Jaký druh změny bylo *robili* na *pobiti*?**

□ 6. neautorská bezděčná negativní

Rozbor

- **Příčina** = chybné čtení rukopisu.
- **Objektivní důsledek změny:**
 1. významový posun: /sirotek po horníkovi/ → /sirotek po horníkovi/ + /zabitém v dolech/;
 2. slohový posun: jednak **dialektismus** → spis. výraz; jednak **citově neutrální slovo** → slovo s emocionálním odstínem;
 3. žánr a ideový plán básně: jednak **změna zvyšuje tragické ladění balady**; jednak **zostřeje zobrazení sociálního konfliktu** (sirotek vyháněný z lesa, ý patří člověku, **pro něhož jeho rodiče pracovali** → pro něhož při této práci **zahynuli**).
- Víme, jak ke změně došlo. Známe **příčinu**.
- Z toho můžeme usoudit, že **účinky**, které změna vyvolala, nebyly v autorově záměru.
- Kvalifikujeme tedy změnu jako **negativní** – tj. proti aut. záměru.

Hypotéza 1

- Nastolme, že by se rukopis nedochoval a Bezruč si chyby/změny nevšiml ani před posledním vydáním.
- Měli bychom tedy Maryčku Magdónovu se slovem *pobiti*.
- Objektívni účinek by byl stejný.
 - sirotek po horníkovi zabitém v dolech;
 - spis. výraz;
 - slovo s emocionálním odstínem;
 - změna zvyšuje tragické ladění balady a zostruje zobrazení sociálního konfliktu;
- Těžko by ale někdo hodnotil toto místo na základě stylistického rozboru jako porušení textu.
- **Závěr této hypotézy:** Text by byl tedy vnímán jako vědomý text autorův.

Hypotéza 2

- Necht' je ona změna **vědomou úpravou**.
- Dokladem budiž např. autorův škrť v některé z korektur.
- → Objektívni účinek je stále stejný.
- x Přesto bychom jej nekvalifikovali jako negativní.
- Významový posun nepůsobí v kontextu rušivě.
- Slovo *pobiti* posiluje tragickou notu balady, zostřuje vidění sociálního kontrastu atd.
- Tak byl taky onen verš desítky let vnímán.
- **Závěr**: Jednalo by se pak o změnu autorskou, vědomou a pozitivní.

Hypotéza 3 a 4

- 3: Kdyby záměnu provedl **vědomě** např. *redaktor* → pak bychom ji kvalifikovali jako **negativní**.
- 4: Kdyby ji provedl **bezděčně** *autor* → hodnotili bychom ji zase jako **negativní**.
- To se taky nepřímo stalo, když Bezruč autorizoval text s onou chybou.

Co z toho (plyne)?

- Objektívni účinek změny (tj. účinek postižitelný objektívním stylistickým rozbořem)...
- tedy *objektívni účinek změny* neobsahuje **sám o sobě** nic, co by jej řadilo na stranu pozitivní nebo na stranu negativní...
- Jak bylo vidno, takové rozhodnutí závisí na textologově hodnocení...
- Charakter kritéria textologova hodnocení:
- určení **účinku** změny je determinováno jejím **původem a příčinou**.
- Není tedy determinováno subjektívním estetickým hodnocením.

Závazné objektivní kritérium pro textologa

- Přítomnost nebo nepřítomnost autorského záměru.
- To platí jak pro ten typ změn s potenciálně mnohoznačnými účinky (viz příklad výše), tak pro změny s jednoznačně vyhraněným účinkem.
- Potom: **jednoznačně negativní změny** budou – zjevné chyby: komolí smysl slov, porušují pravidelný rytmus verše ap.
- **Jednoznačně pozitivní změny**: ty, které ona zjevná porušení opravují.
- Jediný rozdíl: účinek jednoznačných změn je determinován pouze příčinou.
- → Jednoznačně negativní změny = vždy bezděčné.
- Jednoznačně pozitivní změny = vždy vědomé.
- Otázka původu je tedy zanedbatelná. (Ať už taková chyba/změna vzešla od autora či někoho jiného je vždy negativní nebo pozitivní dle své příčiny.)
- **Determinovat** – určit, předurčit (obdařit vlastnostmi nebo vývojovým nasměrováním).

Změny s nevyhraněným objektívním účinkem

- (Probrali jsme změny s **mnohoznačným** účinkem – Berzuč, **jednoznačným** – před chvílí... teď jsou na řadě změny s **nevyhraněným** účinkem.)
- O kvalifikaci rozhoduje pouze **původ** změny (v relaci autorská vs. neautorská).
- **Příčina** změny je zde zanedbatelná.

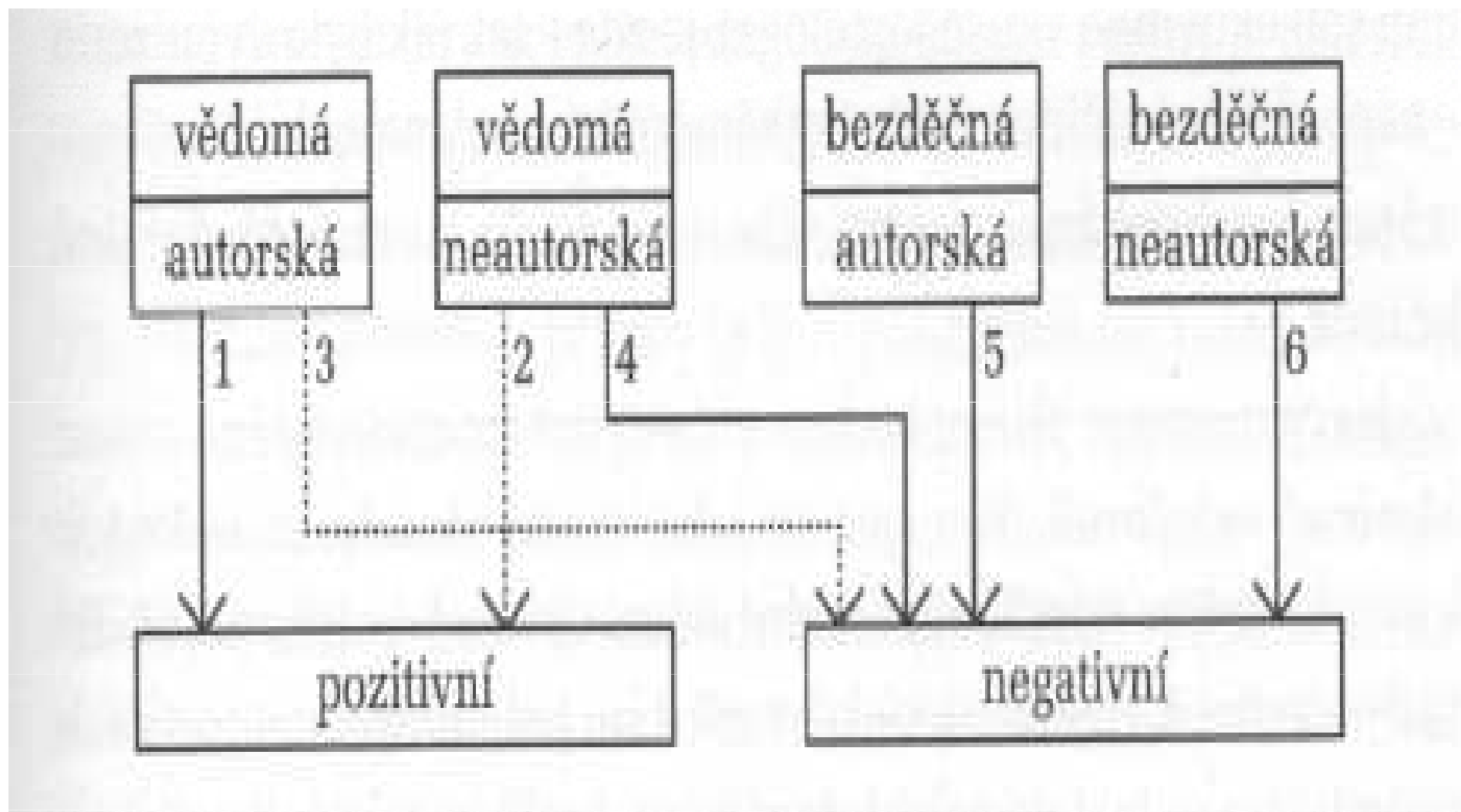
Jakýsi závěr

- Hodnocení účinku změn tedy (jak vidno) nemá nic společného s estetickým oceňováním.
- Tedy dalo by se říct „textolog ne= estetik“.
- Ne že by nemohl mít estetické cítění, nicméně při svém rozhodování je neuplatňuje.
- Čili: otázka, kterou si klade textolog:
- Není: jestli je nová podoba textu „hezčí“ než ta předchozí, ale:
 1. jaký je **poměr** nové varianty textu **k autorskému záměru**?
 2. a **je** tento poměr **jiný než** byl **poměr předchozího** znění?

Vztahy mezi původem & příčinou a účinkem

- Hypotézy, které jsme slyšeli, stran Bezručova textu, ukázaly, že:
- mezi původem a příčinou změny na jedné straně a:
- mezi hodnocením jejího účinku na straně druhé...
- existují závazné vztahy:
- Vizme schéma – závislost hodnocení účinku na původu a příčině.

Schéma

Zmatení...

- Dosud o pozitivním nebo negativním poměru k autorskému záměru nutně rozhodoval protiklad **autorská-neautorská** a **vědomá-bezděčná**.
- Ale dle nového schematu mohou být i změny s tímtéž původem a toutéž příčinou hodnoceny různě.

Neautorské změny – pozitivní vs. negativní

- **Vědomá neautorská** změna, která opravuje (jediným možným způsobem) zjevné poškození textu, je **pozitivní**.
Např.? Překlep ap.
- Ostatní neautorské změny (pokud nebyly autorizovány) nutno považovat za **negativní**. Např. Svévolný zásah do textu Němcové, který jsme si zmiňovali.

Autorská změna - pozitivní vs. negativní

- Předpokládá se, že většina **autorských** úprav je **pozitivních**.
- (Tvoří přece tzv. *vývoj textu*.)
- Když jsme řešili určení výchozího textu, zdůrazňoval jsem, že za výchozí text nemusí vždy sloužit *poslední autorská redakce*.
- Ptž změny, které autor provedl mohly být kvalifikovány jako **negativní** (Bezručovy *Slezské písně*).

Pozitivní vs. negativní - argumentace

- ❑ Co ale rozhoduje o tom, že jednou kvalifikujeme autorskou změnu jako *pozitivní* a jednou jako *negativní*?
- ❑ Co se nabízí za odpověď?
- ❑ Účinek?
- ❑ Příčina?
- ❑ Protiargument proti účinku: Konkrétní důsledek změny zjištěný stylistickým rozbořem bývá málokdy dostatečně jednoznačný. (Srov. s hypotézami výše...)
- ❑ Protiargument proti příčině: příliš hrubá formulace kritéria příčiny; příliš hrubé síto, proteče jím všechno, proto je nutné formulaci kritéria zjemnit (viz níže). (Můj vlastní protiargument!)
příčinu často nemůžeme zjistit, ptž autor má volný výběh, nepozorujeme jej v uzavřeném teráriu.
Proč to zde neplatí?!
- ❑ → Hledisko původu a příčiny je zde nepoužitelné!
- ❑ (Účinek autorovy záměrné úpravy nelze hodnotit poměrem k autorskému záměru...)
- ❑ Jiné možnosti?

Co s tím?

- ❑ Tady se nevyhneme hodnocení estetickému, které jsme doposud vylučovali.
- ❑ Už proto, že hlavní důvody odmítání poslední autorovy redakce jsou estetické.
- ❑ Ovšem s estetikou je problém. (Proto jsme se jí dosud vyhýbali.)

Estetika

- **Co je to estetika?** Odpo: Nauka o kráse.
- **Co je to krása?** Odpo: A jsme u toho...
- Estetickou hodnotu nelze stanovit absolutně.
- Hodnocení je zde podmíněno:
 1. osobním vkusem;
 2. dobovým estetickým cítěním.
- Těmto proměnám podléhá ke všemu i estetické cítění autorovo. (*Muk. Varianty a stylistika*. In: Kpt-y z č. poetiky I. FF: 82-MUKA1-4)
- **Kdo je/byl Jan Mukařovský?**

Kdo byl Jan Mukařovský...

- estetik, lit. teoretik a kritik; spoluzakladatel PLKu* (1926, hl. podnět: V. Mathesius);
 - jeho zásadní práce: *Máchův Máj. Estetická studie*. (1929)
 - Zde poprvé klíčový pojem u Muk-ského: **sémantické gesto** (3 různé definice); mohli bychom to usouvztažnit s naší *isotopií* (kdyby na to byl čas...);
 - **Estetická fce, norma a hodnota jako sociální fakty**. (1936)
 - *Kapitoly z české poetiky I a II*. (1941/1948)
 - Mukařovský ve své době (30.-40. léta) světový formát.
 - Tak jako dnes např. prof. Večerka (je mezi max. 6ti nejlepšími slavisty světa).
 - Mukařovský svými myšlenkami předjímá myšlenky mnoha současných světových teoretiků.
 - Muk. žel své strukturalistické postoje na zač. 50tých let odvolal. Strukturalismus nebyl v té době příliš populární jako ostatně cokoliv, co mělo úspěch za první republiky.
 - Podrobnosti a další literatura vizte: Nünning, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*.
 - **Mukařovský: hlavní body** – *estetická fce a sémantické gesto*.
- *PLK = Pražský lingvistický kroužek.

Odmítnutí estetiky

- ❑ Co je „básničtější“, „esteticky působivější“, „autorštější“?
- ❑ Uplatňovat tyto otázky jako textologické hledisko by znamenalo vyřadit ze hry samotného autora.
- ❑ Jeho vůli (nikoli v *právním*, ale v *tvůrčím* smyslu).
- ❑ Zde se nabízí jako ukázkový příklad náš oblíbený M. Kundera. Proč?

Kundera

- Jako autor básnických sbírek, divadelních her, esejů a románů...
- si hájí právo rozhodnout,
- co má a co nemá být zařazeno do jeho díla.
- Toto právo si obhajuje zejm. ve svých esejích (*L'Art du roman*), česky např. *Nechovejte se tu jako doma, příteli; Kastrující stín svatého Garty*, ale i *Můj Janáček...*
- Podobně jako hud. skladatelé označuje své dílo jednotlivými opusovými čísly.
- Vědomě tak vynechává své básnické sbírky napsané zejm. v 50tých, a také v 60tých letech.
- Přitom se nedá říct, že jsou jen tendenčně soc-realistické.
- I v nich se poodkrývá Kundera nahlízející tam, kam ostatní v dané době nahlížet ani nenapadne...
- Nicméně poezie je to stále vesměs „špatná“, dá-li se to tak říct, ptž poezie buď je (a pak je dobrá), anebo není, takže nemůže být špatná...
- To nic nemění na tom, že Kundera se usilovně snaží ulehčit nám editorům práci, a tak připravuje své dílo do takové podoby, do které nebude potřeba (ani nebude možno) zasahovat... (Přesto jsem v NLB našel překlep...)

Stylistická analýza

- Stylistická analýza vývoje textu (autorských variant) může zjistit určitý **jednotící slohový princip** (ne= sice *sémantické gesto* x není od věci zde tento pojem připomenout).
- A může zjistit i místa, kde se autor od tohoto principu odchyluje.
- Textolog však nemůže po **tvůrčím** autorovi žádat, aby tento jednotící slohový princip dodržoval v každém detailu svého textu.
- Ptž by to znamenalo (konceptualistické) normování autorovy tvůrčí vůle.
- A objektivnost takovýchto norem je vždy pochybná.

Co znamená slovo „Tvůrčí“ ...

- Nejobecněji: *tvůrčí* práce s textem je ta, kterou konal autor vedený *uměleckými hledisky*.
- Narozdíl od hledisek mimouměleckých, vnějších.
- Tímto rozdílem pak vysvětlíme další protikladnou dvojici (dichotomii):
- S její pomocí můžeme zjemnit měřítko v kategorii příčiny (na jejichž nedostatečnost jsem upozorňoval dříve).

Motivovanost příčiny

- Dichotomii: vědomá-bezděčná...
- převedeme na: motivovaná-nemotivovaná.
- Z toho první část (změnu motivovanou) můžeme rozdělit na další dichotomii:
 - změny motivované umělecky vs. mimoumělecky.
 - Vědomá (motivovaná) vs. bezděčná (nemotivovaná).
 - Umělecky vs. mimoumělecky.
 - → Změny tvůrčí vs. netvůrčí.

Motivovanost

- = **jemnější kritérium** hodnocení *účinku* autorských úprav;
- ale taky = **krajní mez**, kterou by neměl textolog v hodnocení změn překročit!
- To aby si textologovy zásahy v textu podržely určité objektivní rysy.
- A aby textolog zůstal objektivní.
- (Při vší nejistotě, zda je vůbec možné být objektivní.)

Objektivita vs. subjektivita

- **Rozlišování motivovanosti** záleží opět na:
 1. textologově *stylistické analýze*;
 2. a na jeho *interpretaci*.
- Zde se tedy nabízí **prostor pro** textologovu **subjektivitu**.
- Textolog ji však musí (asketicky;-) potlačovat...
- a snažit se (pokud to jen jde) hledat distinktivní rysy (rozlišovací znaky) objektivně prokazatelné.

Objektivně distinktivní protiklad

- *Individuálně* prováděné opravy vs. *stereotypní* opravy.
- Předpoklad, že:
- **Individuální** změna je taky *individuálně promyšlená* → je nesena **tvůrčím** záměrem.
- (Bývá prováděna s ohledem na *kontext*.)
- **Stereotypní** opravy vykazují rysy **mechanického** postupu.
- (Obvykle *kontext* ignorují.)

→ Metodologické zásady textologického hodnocení autorových variant; **Metodologie**

- **Co je to metodologie?**
- Nauka o obecných metodách vědeckého bádání (ba metodách vůbec).
- Užitečná nauka!
- Odborník ve svém oboru může udělat metodologickou chybu (chybný krok) ve svém bádání. Zbytečně.
- Proto jsou odborníci v metodologii, se kterými mohou ostatní odborníci konsultovat své postupy.

→ Metodologické zásady textologického hodnocení autorových variant

- Je nutno uvažovat textové změny v celku.
- A nehodnotit varianty samostatně.
- Odbočka (viz dále).

Odbočka

- Proto: máme-li před sebou různá vydání/různé prameny,
- pak je nutné pořídit se **barevné tužky** stejného počtu jako je počet pramenů.
- **Rukopis** budu opravovat **červeně**.
- **Časopisecké vydání zeleně** etc.
- Do výchozího textu pak budu zanášet **opravy** z jednotlivých pramenů tou kterou barvou, tedy z **rukopisu červeně**, z **časopiseckého vydání zeleně** etc.
- V případě, že už bude **oprava** zanesena **červeně** a budu chtít **tutéž** věc zanést i **zeleně**, tak jen červenou opravu **zakroužkuju zeleně**.
- Podle toho pak můžu vcelku jednoduše sepsat ediční poznámku.
- Mám-li pak **moře červených oprav** a **málo zelených**, můžu pak tvrdit, že se výchozí text **velmi liší od rukopisu** a **jen málo od časopiseckého vydání**. How simple.
- Podle tohoto postupu je taky snazší vytvořit různočtení.

→ Metodologické zásady textologického hodnocení autorových variant - pokračování

- **Ojedinělá** autorova náhrada nespisovného prvku prvem spisovným ne= projev jazykového purismu.
- Změna je **ojedinělá**, tedy máme za to, že ji autor dobře promyslel. Uznáme ji jako **pozitivní**.
- Vs. **hromadné** dosazování spisovných výrazů za nespisovné bez zřetele ke kontextu = paušální přístup, tedy **negativní**.

Kvantitativní hledisko

- Toto kvantitativní hledisko podmiňuje i skutečný účinek změn v textu.
- Jestliže nám do textu projde jedna (byť mimoumělecky motivovaná změna), nebude to mít takový vliv na celkovou uměleckou hodnotu díla,
- jako když propustíme do díla četné mimoumělecky motivované změny.

Z toho všeho plyne...

- Že každou variantu musíme posuzovat ve vztahu k jejímu konkrétnímu kontextu.
- *Konkrétním kontextem* je zde vždy jedno určité znění (chápané jako svébytný umělecký celek).
- Nevztahujeme tedy tyto jednotlivé změny k apriorně vytvořenému slohovému ideálu, o kterém se třeba domníváme, že „zní nejlíp“.

Důsledek pro textologicko-ediční praxi

- Rozlišování uvnitř ktg. autorských úprav se neděje **při kritice** výchozího textu,
- x je rozhodující pro **určení** výchozího textu.
- Jakmile jsme vybrali základní text,
- přijali jsme jej i se všemi autorovými vědomými úpravami.
- Všechny tyto autorské změny zahrneme pod pojem: *poslední tvůrčí práce s textem*.
- Tento text může obsahovat i drobnosti, které jsou v pozdějším stadiu vývoje textu hodnoceny jako negativní.
- Tyto změny lze samozřejmě textologicky upravit.
- Ale není možný jiný přístup, který by nutně vedl k nepřipustnému kombinování různých textů.

Teorie vs. Praxe (II)

- Pokusili jsme se o **teoretické** roztřídění a klasifikaci veškerých možných posunů v textu literárního díla.
- Vycházeli jsme přitom z nutného předpokladu, že u každé změny **známe** její přesný **původ** a **příčinu**.
- Základní kritéria hodnocení tedy byla dána, a to **jednoznačně**.
- **V praxi** však zpravidla nepoznáváme historii textu v úplnosti, ve všech vývojových fázích...
- → Už zjišťování původu a příčiny je **problém!**

Praxe - Problém

- Nelze stanovit obecnou metodologickou zásadu pro všechny jednotlivé případy, které mohou nastat.
- Připomínám diferenci kdysi na začátku:
- Editor něco *musí* udělat, něco *nesmí* udělat a něco *je na něm*, aby rozhodl sám.

Situace

- Situace:
 - a) Textolog má v ruce přímé svědectví, jak změna v textu vznikla.
 - b) Častěji: Nemá takový doklad. → Pracuje *dohadem*.
- Pak je potřeba:
 1. aby poznal vše, co je z historie textu možné/dosažitelné.
 2. aby do posledního detailu interpretoval text;
 3. aby měl stále na paměti vztahy mezi původem, příčinou a účinkem změny v textu a aby tyto znalosti uplatňoval...

Kritika výchozího textu

- ❑ **Kritiku výchozího textu** provádí textolog na podkladě *kolace*;
- ❑ **kolace** = srovnání výchozího textu se všemi ostatními textovými prameny;
- ❑ **jaký je pak rozdíl od různočtení?**
- ❑ **různočtení** – zachycuje místa v jednotlivých pramenech, lišící se od výchozího textu;
- ❑ vč. změn učiněných ve výchozím textu na podkladě textologických pravidel, tzn. pravopisné změny, chyby, zachovává se fonetická podoba, spřežky se spřahují ap.;
- ❑ kdežto **kolace** – zachycuje rozdíly mezi jednotlivými prameny pomocí korektorských značek; zachycuje rozdíly mezi všemi prameny navzájem!
- ❑ **emendace** – oprava poškozeného textu;
- ❑ **konjektura** – dohad, na kterém se emendace zakládá (v případě, že je nedostatek potřebných podkladů);
- ❑ - pro konjekturu je obzvlášť nezbytná znalost díla.

Shrnutí

- Abychom si vyzkoušeli editorskou praxi při maximálním zatížení:
- Budeme dělat vše, jako bychom připravovali **vydání kritické**.
- Ale ptž nejsme zkušení editoři a udělali bychom jistě spoustu chyb,
- tak z přípravy na kritické vydání bude *výstupem* pouze **vydání čtenářské**.
- To by mělo zaručit jeho kvalitu.

Pro kritické vydání je potřeba

- Sesbírat všechny prameny.
- Vytvořit tak **stemma**.
- Stemma = posloupnost textů v chronologickém pořádku.
- **Za prameny považujeme co?**
 - rukopis;
 - čas. vydání;
 - všechna knižní vydání za autorova života;
 - knižní vydání se současnou pravopisnou úpravou;
 - korektury (jsou-li);
 - v současné době: soubory ve formátu DOC či PDF;
 - ať už oskenované z knih nebo stáhnuté z internetu (tyto zdroje mají však nějaké předzdroje – pokud se nejedná o nového autora, který posílá do vydavatelství první verzi svého díla v těchto formátech);
- pomocné prameny ke stemmatu: např. korespondence ap.

Stemma a další postup

- Vytvoříme stemma.
- Na podkladě pramenů určíme výchozí text, ze kterého se bude kniha vydávat.
- Další postup:
- kolace;
- vytvoření kanonického textu;
- sepsání různočtení;
- sepsání ediční poznámky.
- Nyní přistupme k rozlišení jednotlivých druhů vydání:

Druhy vydání

Základní dichotomie:

- kritické vs. čtenářské vydání;

1. Kritické vydání:

- a) kritické vydání s komentářem a různočtením: dle něj lze zrekonstruovat jakoukoli podobu textu, vč. rukopisu;
- b) kritické vydání dle České knihovny: nejodbornější edice; nese některé rysy čtenářského vydání → výborné pro gymnazisty (a první ročníky VŠ ;-)
 - historický úvod: charakteristika autora na začátku ap.
 - komentář: je proti standardu zkrácen; není zde celé různočtení;
 - pravopisné úpravy jsou zde zbytečné → proto zde nejsou uvedeny; místo toho je zde přesná charakteristika jazyka autora;
 - v ediční poznámce řečeno, že je zde použit současný pravopis a v charakteristice jazyka se popíše ten pravopis autorův (charakteristika jazyka je součástí ediční poznámky);

Čtenářské vydání

2. Čtenářské vydání

- a) odvozené (dle kritického vydání);
- b) „neodvozené“ (nepoužívá se tento termín, nicméně nějak to pojmenovat musíme...); není dle kritického vydání; tedy dle jiného (výchozího) textu, ý je k dispozici;
- c) tzv. vydání pro mládež – text totožný s kritickým;
 - ale + poznámky a vysvětlivky;
 - vynechání některých „těžších pasáží“; i tak se vydává;
 - souč. nakladatelé si zde upravují, co chtějí;
 - x to nejde!
 - je potřeba uvést, **kdo** a **co přesně** upravil;

Vydání lišící se jednotlivými technikami

1. **dokumentární** – snaha přiblížit daný pramen i v technické podobě → uveden pův. text (bez textologických úprav + komentář;
 2. **diplomatické** – podobá se pův. vydání x není to ten originál (just wannabe) → v ed. pozn., příp. v tiráži musí být napsáno: je-li to *linotyp (1)* nebo *monotyp (2)*; (od dipl. vydání se upustilo – fixování dobového pravopisu či autorových pravopisných zvláštností nemá význam ani praktický, ani badatelský).
 3. **faximilované** – věrné napodobení originálu; litografický nebo světlotiskový nebo ofsetový výtisk; může mít svou cenu tam, kde má být výsledným produktem materiál určený k dalšímu studiu, nebo ukázka, a provází edici;
 4. **fotomechanické** – kniha je přetištěna úplně stejně;
 5. **samizdat** – taky je potřeba vzít to v potaz;
 6. **bibliofilské** – menší počet výtisků; estetičtější úprava; číslované vzácné tisky; Jakub Deml, cokoli... stačí navštívit antikvariáty...
- (1) Linotyp – line, celý řádek; v případě jediné chyby tiskař musel vysázet znovu celý řádek; a mohl tak udělat chyby další ;-)
- (2) Monotyp – celé vysázeno z jednotlivých písmen; tedy by tam teoreticky nemuselo být tolik chyb; pozn. tiskaře: „došlo mi „m“, všude dávám „w“;
- u těchto typů dávat pozor na konce a začátky stránek!
 - líní tiskaři možná něco vyhodili nebo přidali, aby se jim to dobře sázelo;

Starší výtisky

- Starší knihy vydány neodborně:
 - bez ediční poznámky (děje se i dnes);
 - nevíme, kdo to připravoval;
 - nemáme záruku.